

ÖSTERRIKE — FRÅN KEJSARSTAT TILL REPUBLIK

Av dr jur. GERHARD BRÜCK

Dr Gerhard Brück, tidigare verksam som österrikisk pressattaché i Sverige och numera bosatt här i landet, ger i denna artikel en skildring av Österrikes politiska och ekonomiska situation mot bakgrund av det historiska perspektivet.

För hundra år sedan, alltså 1867, föll den dåvarande Donaumonarkien sönder i två, sedermera blott nödtorftigt sammanhållna stater, nämligen Österrike och Ungern. Inom deras gränser tillkom efter det första världskriget ett antal nya statsbildningar, vilka medförde att inte bara alla tyska språköar utan även väsentliga delar av det slutna tyska språkområdet avtyskades. Flera miljoner människor, bland dem nästan 3½ miljoner sudettyskar, blev därefter 1945 med våld

drivna från sina hem, vilka tillhört deras förfäder sedan generationer. Endast sydtirolarna kunde bevara sitt område övervägande tyskt, om även under stora svårigheter och ständigt värjande sin egenart.

Vad som år 1918 blev kvar i den österrikiska delen av donaumonarkin, vilken hade sträckt sig från Bodensjön över Karpaterna i Siebenbürgen (Transylvanien), från Erz- och Riesengebirge till Adriatiska havet och Balkanhalvöns portar, är det lilla Österrike av i dag.

Under hela 10 år, från 1945 till 1955, var detta lilla Österrike inbegripet i oavlatlig kamp för att frigöra sig från ockupationen av de fyra segrarmakterna. Västmakterna hade redan mycket tidigare samtyckt därtill, om också Sovjetunionen accepterat. Med anledning av att de dåvarande toppfigurerna i den österrikiska regeringen (Figl—Schärf) avlade ett besök i Stockholm, innehöll Svenska Dagbladet den 15 oktober 1950 en artikel "Österrike och Sverige". Denna artikel, som åtminstone delvis hade officiös karaktär, hade skrivits av österrikekännaren dr Otto Järte och började med att konstatera att ingen annan europeisk stat utanför Norden

i Sverige åtnjöt större sympatier än Österrike.

I kejsarstaten var naturligtvis alla de 8 nationer, som den österrikiska rikshalvan bestod av, representerade i parlamentet: tyskar, tjecker, polacker, ukrainare, rumäner, slovener, serbokroater och italienare. Tyskarna var visserligen i minoritet, men de representerades bland de sammanlagt 516 deputerade med 233 mandat. Bland dessa var det starkaste partiet Deutscher Nationalverband, som sammanfattade en rad liberal-nationella partier. Den andra stora partigruppen var de kristligt-sociala, och sedan 1907 tillkom socialdemokraterna. Den tredelningen där blev tradition även i den första österrikiska republiken (1918—1938).

I första republiken gick de nationella grupperna starkt tillbaka beroende på förlusten av de tyska språkgränsområdena. Detta kunde emellertid inte ändra på det faktum, att anslutning till Tyskland, som hade förbjudits av segrarmakterna, hade sitt ursprung i de nationella partiernas ideologi. — Med Österrikes återupprättande efter det nationalsocialistiska rikets sammanbrott gick dessa grupper ännu i långt högre grad tillbaka både i antal och betydelse.

Koalitionen

De båda stora partierna, ÖVP (Österreichische Volkspartei) och SPÖ (Sozialistische Partei Österreichs), var efter 1945 förenade i en koali-

tion, i dagliga livet kallad den svart-röda, och nästan jämnstarka. ÖVP är det parti som stod närmast det tidigare kristligt-sociala, SPÖ är i alla avseenden efterträdare till det tidigare socialdemokratiska partiet. Tidvis förfogade ÖVP över endast ett mandat mer än SPÖ i den av 165 mandat bildade andra kammaren (nationalrådet). — Vid det näst sista valet, som ägde rum år 1962, stod dock ÖVP redan med 81 mandat emot SPÖ:s 76. Regeringschefen (förbundskanslern) hade alltid tagits från ÖVP, medan statsöverhuvudets (förbundsresidentens) post regelbundet tillfallit SPÖ. Valet av president sker med skillnad från alla andra politiska val i Österrike inte med proportionella val utan med rent majoritetsval.

Vid det senaste valet, den 6 mars 1966, blev resultatet 85 mandat för ÖVP, 74 för SPÖ och endast 6 för FPÖ (Freiheitliche Partei Österreichs).

Den svart-röda koalitionen första 10 år präglades av gemensam kamp för att befria Österrike från den utländska ockupationen. Det är alltså om denna tid som den ovannämnda ledarartikeln i Svenska Dagbladet handlar. När emellertid den yttre friheten tryggats genom ett statsfördrag hösten 1955 och samtidigt en österrikisk lag antogs, vilken som det hette enligt schweiziskt mönster proklamerade Österrikes "ständiga neutralitet", blev motsatserna mellan de båda regeringspartierna allt starka-

re, så att tidvis ingen verklig regeringsverksamhet utan i bästa fall endast en förvaltningsverksamhet var möjlig. Med utomordentlig taktisk skicklighet lyckades det härvid SPÖ att trots sin ställning som regeringsparti driva opposition in i regeringslägret, ja till och med inom ministerrådet.

Först valutgången den 6 mars 1966 medförde en betydelsefull förändring av de rådande förhållandena genom att ÖVP då med sina 85 mandat fick absolut majoritet. Visserligen rådde de första veckorna efter valen fortfarande en tendens inom ÖVP att bilda en ny koalition med det slagna SPÖ, men då detta fordrade en flerårig överenskommelse med ÖVP tillbakavisades dess krav bestämt av förbundskanslern Klaus och ÖVP:s generalsekreterare dr Withalm. Om än dr Kreisky, Österrikes dåvarande utrikesminister, ansträngt sig till det yttersta för att förmå flertalet medlemmar i SPÖ-fraktionen att anpassa sig till ÖVP:s ståndpunkt, fick dr Pittermann, som representerade den motsatta ståndpunkten, majoritet. Det skulle emellertid vara fel att beteckna Pittermann som en övertygad talesman för den radikala riktningen. Han har alltid fört den politik som gjort att han under de växlande strömningarna inom partiet kunnat bibehålla sin ställning som dess ledare. Kreisky däremot är en övertygad anhängare av demokrati, inte endast inom själva partiet utan också

i utrikespolitiken. Han valdes till partiordförande vid den senaste partidagen i februari innevarande år, vilket blev ett svårt nederlag för Pittermann, som dock fick behålla sin ställning i parlamentsgruppen. Kreisky å sin sida har arbetat med alla medel för att återupprikta den svart-röda koalitionen och det kan antas att han skulle hålla fast vid denna politik, om det inte heller vid nästa val, år 1970, skulle lyckas SPÖ att åter bli det starkaste partiet. Hans hyperradikala tongångar under den allra sista tiden får nog anses som mer eller mindre av taktisk natur för att hålla sig på partiets topp.

Kulturpolitisk utjämning

På det kulturpolitiska området har motsättningarna mellan dessa båda partier försvagats betydligt. SPÖ har i detta avseende tidigare haft ungefär samma målsättning som de nationella. På grund av det tongivande inflytandet från den politiska katolicismens sida var dock ända in på 1800-talets andra hälft motsättningen klerikal—antiklerikal huvudproblemet i det kejserliga Österrikes inrikespolitik. ÖVP är idag ej längre något klerikalt parti i motsättning till de kristligt-sociala, som åtminstone i viss mån förblev klerikala ännu sedan den gamla staten upphört att existera. I andra republiken förbjöds prästerna av den katolska kyrkan såväl som av ÖVP (som till en början hade hoppats få bli det borger-

liga enhetspartiet), att bli politiska ombud. ÖVP har dock förblivit ett utpräglat kristligt parti. I ett land som Österrike, vars befolkning till nästan 90 % tillhör den katolska kyrkan, blev följden att denna kyrka har ett starkt inflytande i politiken. Men även protestanter hör till ÖVP, vilket kommer därav att ÖVP praktiskt taget utgjorde den enda starka motvikten till socialismen. I denna situation, då motsatsen mellan de båda stora partierna behärskar hela det politiska livet, är socialisterna emellertid angelägna att inte såra de religiösa känslorna, särskilt då hos kvinnorna. Socialisterna vill nu inte vara ateister, utan endast agnostiker.

Mångfacetteringen i ÖVP var även anledningen till att det inte blivit något enhetsparti som SPÖ, åtminstone utifrån sett, är. ÖVP är nämligen i stället sammansatt av tre av varandra i stort sett oberoende förbund, ett Wirtschaftsbund som representerar industri, handel, hantverk och överhuvudtaget medelklassen och vilket på förbundskansler Raabs tid var tongivande i hela partiet, ett Bauernbund och ett Arbeiter- und Angestelltenbund, som idag numerärt är den största gruppen i partiet, men å andra sidan är starkt utsatt för tryck från SPÖ. Detta tryck blev just under sista tiden så kraftigt, att det förorsakade svårigheter för Arbeiter- und Angestelltenbunds ledning, eftersom dess medlemmar ville delta i

av SPÖ krävda löneförhöjningar. Den redan nämnde Withalm, som är ordförande i ÖVP:s parlamentsgrupp, har emellertid i denna egenskap visat sig vara väl rustad att hålla ihop partiets tre förbund.

Den österrikiska socialdemokratin utvecklade redan före första världskriget en starkt utpräglad vänsterpolitik, som blev känd under benämningen austro-marxism. Å andra sidan är det ett faktum att kommunismen som ett slutet parti aldrig vunnit någon betydelse i Österrike. Än idag är i alla fall den österrikiska socialdemokratin mycket starkare förankrad i den gamla marxismen än som varit fallet i Tyska förbundsrepubliken sedan länge.

Näringspolitiken

De omständigheter som blev avgörande i den 10 år långa striden om statsfördraget av år 1955, har medfört att hela industrin, vilken legat i rikstysk hand, även den del som var i judisk ägo men under tvång fick avträdas till det tyska riket, måste socialiseras för att undgå att bli beslagtagen av den ryska besättningsmakten. Pittermann blev snart beskyddare för denna "Österreichische Nationalindustrie" och dess främjande gjordes formligen till ett slags religiös ideologi utan hänsyn till räntabilitetsöverväganden. Den så uppkomna staten inom staten var för övrigt i hög grad ägnad att bana väg för en förbrödring mellan Österrike och

de folkdemokratiska grannstaterna och samtidigt avlägsna Österrike från dess gamla tyska grundval.

En av de första uppgifterna för den i april förra året bildade ÖVP-regeringen var alltså att åstadkomma en förändring i det vacklande näringslivet, som var resultatet av den föregående koalitionspolitiken, och att inom det förstatligade näringslivet möjliggöra en hållning präglad av ekonomiska i stället för partipolitiska synpunkter. Om allt skulle ha gått som de hyperradikala kretsarna i SPÖ hade föreställt sig, skulle den nybildning som av Klaus-regimen införts med den socialiserade industrin ha lett till organiserade oroligheter i fackföreningarna. Men därav märktes ingenting. Man tycktes också där ha tröttnat på en politik som drivit oppositionen under täckmanteln att höra till regeringen.

Den tröttheten i SPÖ gjorde sig också gällande, när Klaus-regeringen nyligen förvandlade radion och televisionen, som tidigare tjänat framför allt socialistiska intressen, till ett partipolitiskt oavhängigt företag. De SPÖ tillhörande medlemmarna i exekutivrådet deltog inte ens vid valet av generalintendenten, eftersom de visste att de inte kunde förhindra valet av en allmänt erkänd fackman ur förlagsväsendet.

Utrikeshandeln

Ett mycket allvarligt och dystert kapitel utgör den österrikiska ut-

rikeshandeln. Den går med ca 50 % till EEC-länderna, däribland först och främst till Tyska förbundsrepubliken. Omkring 19 % går till Efta-länderna och 17 % till öststaterna, som på grund av de där rådande förhållandena inom industrin endast till en ringa grad förmår lämna motprestationer för de varor som de skulle vilja ha från väster. Med handelsbalansen sjunker emellertid också betalningsbalansen, ty Österrikes turisttrafik är ej längre så lönande som tidigare.

EEC har nått så långt att de inom loppet av några månader kommer att slopa alla tullar bland medlemsstaterna. Därigenom förstärkes naturligtvis den diskriminatoriska verkan på varuutförseln från Österrike, som inte är ett EEC-anslutet land. I princip har EEC dock bifallit Österrikes begäran att få värna sin neutralitet och ta särskild hänsyn till handeln i öster.

Vi behöver här ej gå närmare in på det faktum att Sovjetunionen, vilken vill gälla som beskyddare av Österrikes neutralitet, inte skulle kunna ha någon anledning att hindra Österrike att ingå ett fördrag, som är oavvisligt för ett moderat välstånd och ändå inte utgör den minsta fara för en anslutning till Tyskland, även om detta ideligen hävdas från Moskva. Vid det besök som en österrikisk regeringsdelegation i mars i år avlade i Moskva kom det visserligen inte till någon konkret uppluckring av den ryska ståndpunkten, men det tyck-

tes som om Moskva inte skulle vilja gå så långt som till att förbjuda ett separatfördrag mellan Österrike och EEC. Nu ser det emellertid så ut, som om Wien-regeringen inte ville inlåta sig på ett arrangemang med EEC utan Moskvas samtycke.

Och ett sådant kan förmodligen först komma, då Sovjetregeringen har fastställt en lösning av de krisartade förhållandena mellan Västtyskland och folkdemokratierna i Östeuropa. När detta sker kan i dessa dagar inte förutses.

OM vänstern

Vad borgerlig är, det vet man, och därom är man ense, men vad är numera "vänster" i svensk politik? De gamla vänsterorganen, Göteborgs Handelstidning och Stockholms-Tidningen, använda icke ordet längre och fränkänna det varje realpolitisk betydelse, och på det yttersta av dessa dagar har t. o. m. Dagens Nyheter, uppfinnare och främste förkunnare av slagordet "tuschstreck", förklarat begreppet "vänster" vara "ett ordskal, en tämligen urblåst och innehållstom glosa".

Svensk Tidskrift 1927